

Odsherred iscenesat

Dokumentariske iscenesættelsesstrategier under Odsherred Kulturfestival 2013

Af Louise Ejgod Hansen

Odsherred kulturfestival bragte i august 2013 teatret helt uden for sine rammer i form af en festuge, der på mange forskellige måder gjorde brug af iscenesættelse og teatralisering uden for teatrets scenerum. I en del tilfælde var der tale om dokumentaristiske iscenesættelsesstrategier, der også var med til at knytte de teatrale begivenheder til virkeligheden, herunder ikke mindst den lokale hverdagsvirkelighed. Gennem iscenesættelserne gav festugen altså lokale og tilrejsende tilskuere mulighed for at kaste et andet blik på virkeligheden og hverdagen. Der var ikke tale om en overordnet kunstnerisk strategi eller et enkelt iscenesættelsesmæssigt greb bag alle festugens forskellige dokumentaristiske iscenesættelser. Netop forskelligheden gjorde det tydeligt, at dokumentariske iscenesættelsesstrategier har forskellige effekter, alt efter hvordan de skaber forbindelser og sammenstød mellem virkelighed og fiktion, dokumentarisme og teatralitet. Effekten og grebet er altså hovedinteressen her, og jeg har derfor ingen intention om at indgå i diskussioner af genredefinitioner eller andre præcise afgrænsninger af, hvad der er dokumentarisk og hvad der ikke er det. Jeg vil her præsentere en række teatrale begivenheder, som hver på sin måde inddrog og baserede sig på et dokumentarisk materiale, et materiale, hvis oplevelsespotentiale var knyttet til dets virkeligheds karakter, til dets evne til at præsentere en virkelig virkelighed. Denne dokumentariske virkelighed blev så gennem forskellige iscenesættelsesmæssige greb forstørret, forvredet, forvandlet eller på andre måder bearbejdet, så den fik en særlig betydning eller effekt for tilskuerne.

Leg i strandkanten

Odsherred kulturfestival er en del af projektet Kunsten ude på kanten, hvor egnsteatre forskellige steder i landet arrangerer festuger inspireret af Odin Teatret og deres erfaringer med Holstebro Festuge. Kendetegnen for festugerne er, at de er brugerinddragende og iscenesatte. Som Ida Krøgholt (2013) har beskrevet, så var Odsherred Kulturfestival karakteriseret ved at være spredt ud over et meget stort geografisk område uden et egentligt bycentrum og af bevidst at have fravalgt en samlet kunstnerisk profil. Begge dele spillede ind på brugen af dokumentaristiske iscenesættelsesstrategier.

En af de begivenheder, hvor netop iscenesættelsen af virkeligheden var det helt centrale greb, var i konceptet *Hverdagens ting og sager*. Dette koncept blev i festivalens program præsenteret på følgende måde:

*Indtag morgenkaffen på en mark.
Gå til frisør i skoven. Spil congas på en eng. Lyt til radio på en gravhøj.
Spil backgammon på en strand eller bordtennis på en togstation. Tag på opdagelse i naturen og genfind din hverdag, som du ikke troede den kunne være. Du vil finde ting til fri afbenyttelse og opleve dit liv i et nyt perspektiv. (Odsherred kulturfestival 2013).*

Som det også fremgik af programmet, så ville disse installationer blive annonceret løbende under festivalen. Hvor og hvornår var uoplyst, indtil kort tid før installationen var der. Min hverdagsoplevelse startede således med en Facebook-opdatering: *Find "Hverdagens Ting*

og Sager” på Vraget ved Vindekilde. Det førte mig tværs gennem Odsherred kommune til en strand, hvor der engang havde ligget vrag af en fiskekutter. Da jeg ankom til P-pladsen var jeg i tvivl om, hvorvidt det var det rigtige sted. Kun tre personer og en hund søppede i vandet, men den var god nok. Midt på stranden stod der en fuldt møbleret dagligstue. Mens børnene legede i vandet, gik jeg rundt og læste de små instruktionssedler. På kaffekanden stod der “drik mig”. Jeg satte mig og drak en kop kaffe. Dobbeltigheden af dagligstuen og smuk natur skabte en sammenblanding af underlighed og velkendthed, der gjorde, at jeg følte mig iscenesat, mens jeg skævede ud til familien i vandet. Gad vide, hvad de tænker? Tre voksne dukkede op. De råbte til mig: “Er der loppemarked.” Jeg svarede nej. “Nå, er det bare en udstilling, hvor fedt,” lød det tilbage. De troede, jeg var kunstneren. Deres antagelse bekræftede min fornemmelse af at være hovedperson i en iscenesat virkelighed. Jeg dryssede ned i strandkanten og lod de nytilkomne overtage scenen. Som dokumentaristisk strategi benyttede *Hverdagens ting og sager* sig af et fremmedgørelsesgreb. Placeringen af hverdagens genstande i en anden kontekst end den sædvanlige kunne – jævnfør citatet – bidrage til en bevidstgørelse og en refleksion, som er væk i dagligdagens rutiner. Men der var ikke tale om en kølig, refleksiv fremmedgørelse. Snarere var der tale om en lystig og inddragende fremmedgørelse, der inviterede til en legende omgang med virkeligheden. Fordi tilskueren her selv blev hovedpersonen og medproducent af betydning, var der også tale om en dokumentarisme, der ikke alene pegede på det konkrete landskab og de konkrete genstandes virkelighedskarakter, men også på tilskuerens egne virkelighedshandlinger som at drikke kaffe eller nyde naturen. Samtidig var det en leg med virkeligheden, der ikke alene gjorde noget ved vores opfattelse af dagligstueerfaringen – også stranden Vraget fik indskrevet et nyt betydningslag oveni de

mange eksisterende, herunder forklaringen på det mærkelige navn: Der havde engang ligget et vrag af et skib ved stranden. Selvom vraget for længst var væk, havde det indskrevet sig i stedets betydning.

Alvor i skoven

Samme oplevelse af at være hovedperson havde jeg ikke, da jeg fredag deltog i festivalens bæredygtige begravelse, der var en iscenesættelse af et nyt bud på et begravelsesritual, der såvel meningsmæssigt som økologisk skulle være bæredygtigt. Det var på forhånd i dødsannoncer annonceret, at festivalens virkelige leder, Thomas Martin Møller Burø, var afgået ved døden og skulle begraves i skoven ved Strandagergaard Refugium. Oleg Koføed, daglig leder af Cultura21 Nordic, bød en lille flok velkommen og inviterede os til at tage begivenheden alvorligt. Med den rette alvor blev vi guidet gennem ceremonien, der ikke alene var et farvel til Thomas Burø, stedt til hvile svøbt i et hvidt lagen, men også til ideen om projektmennesket. Olegs tale til den afdøde udformede sig dermed som en harsk kritik af projektmageriets overgang fra leg til besættelse og opslugende tvang. Efter talen gik Oleg hen til hulen, lagde talen på liget og kyssede fødderne af den afdøde festivalleder. Tanken var, at liget i overensstemmelse med princippet om bæredygtighed skulle blive liggende i skoven og nedbrydes. Stemningen var eftertænksom, da vi hver især sagde farvel til Thomas og gik stille tilbage til gården, hvor samtalen blev genoptaget i skyggen af træerne i haven. Stedet og værterne, Lisa von Schmalensee Magnússon og Guðmundur Kristján Magnússon, indbød til fortsat fordybelse og samtale på en måde, der gjorde det helt naturligt at være gæster hos fremmede. Selvom begivenheden ikke var sørgelig, var den alligevel alvorlig og tankevækkende, her var fiktionen ikke for sjov, men tænkt som en ramme om en alvorlig refleksion over vigtige, virkelige spørgsmål. Her blev teatraliseringen altså et middel til at

skabe refleksion og samtale om emner, som fra festivalledelsens side var vigtige at få sat fokus på. Rammen, hvor vi alle var deltagere, gjorde det til en personlig oplevelse og skabte en ramme for et socialt rum efterfølgende. Jeg nåede kort at hilse på den afdøde, inden jeg kørte videre på jagt efter næste arrangement.

Liv på museet

På Museum Odsherred benyttede performancekollektivet bestående af Janne Saarakkala (FIN), Elin Petersdottir (ICE), Ivo Briedis (LV) & Nina Larissa Bassett (DK) sig af museets virkelighedsforpligtelse til at skabe en historisk, faktisk korrekt ramme om en iscenesættelse af deres egne virkelige biografier. Vandreforestillingen *Leftovers from the War* iscenesatte dem selv som museets fire nyanskaffelser: Fire nordiske scenekunstnere, der med hver sin livshistorie dokumenterede hverdagslivet på begge sider af jerntæppet. Overblikket skabtes i et lille rum, hvor kridtstreger på væggen markerede stamtræer og vigtige personlige og historiske begivenheder. Men herudover måtte vi som tilskuere opgive tanken om et helt og samlet overblik til fordel for brudstykker af intime indblik i personlige erindringer. Vi blev delt op i små grupper, der fulgtes med hver sin skuespiller. I et slidt og jordslået hus fortalte Ivo om sin lettiske fars drøm om Vesten, en drøm der endte i bitterhed og for meget vodka. Efter dette nedslående møde inviterede Elin os på småkager, æbler og saft. Hun læste eventyret om pigen og dragen; en grum, selvbiografisk historie om spiseforstyrrelser og om at holde fast i kunstnerdrømmen. Efter en kort opsamling og systematisk, kronologisk registrering af museumsgenstandene, ledte Nina os gennem en prøve i danskhed, der både involverede Gammel Dansk og rødgrød med fløde, inden hun viste os med til Hjertehuset, et originalt, fuldt møbleret sommerhus, der indgik i museets samling. Her mødte vi kort Ninas bamse, men den blev hurtigt sendt væk: "You belong to

the childhood-story". Nina gav os oplægget til sidste historie ved at fortælle om de to søstre, der ejede Hjertehuset: De nænnede ikke at sælge slægtssommerhuset, og donerede det i stedet til museet. Samme dilemma stod Janne, hvis fortælling var aftenens sidste, i. Også han ejede et familiesommerhus, og skønt det rummede mange gode barndoms minder, mindede det ham også om familietraumer, fysisk afstraffelse og faderens manglende anerkendelse af sønnens maskulinitet. Efter de fire fortællinger samledes deltagere og spillere om et bål på museets gårdsplads. Skuespillerne sang en sang og efterlod os tilbage. På den måde fik vi også mulighed for at dele historier og sammen rekonstruere den helhed, vi hver især kun havde fået en lille bid af. Gennem sin kobling mellem den personlige historie og verdenshistorien og sin insistens på fragmentet fik *Leftovers from the war* ikke alene sat spørgsmålstegn ved vores personlige evne til overblik over virkeligheden, men også til museets autoritet, for historien og virkeligheden gengives altid fra et perspektiv og aldrig i sin helhed.

Krig i Hørve

Forestillingen *War – du skulle have været der*, iscenesat af Lucas Matthaei, var en kompleks leg med flere forskellige virkeligheder. Det var en vandreforestilling, hvor de medvirkende var borgere fra byen, og hvor man som deltager hele tiden blev i tvivl om, hvad der var virkelighed, og hvad der var fiktion. Byvandringen og det afsluttende besøg på den lokale kro gav en oplevelse af byen og dens beboere. Denne fysiske og sensoriske virkelighedsoplevelse blev kombineret med radiomontager fra forskellige krigsveteraner, der alle havde oplevet den danske krigsdeltagelse. Forestillingens titel rummede en dobbelthed: For at forstå det, skal man have været der, men ønsker vi virkelig det? Og samtidig: Som en del af en krigsførende nation er vi der allerede, hvad enten vi vil det eller ej.

War – du skulle have været der var en forestilling

med det, der i retrospekt var en stram, lineær dramaturgi: Krigsudbrud, oplevelse af stilhed før storm, krig og angst. Sammenstødet mellem denne alvor og forestillingens humor og den afslappede aftenstemning gjorde, at de to virkelighedsniveauer aldrig smeltede sammen, men fungerede i en vekselvirkning, hvor de indtog vekslende figur-grundrelationer. Som forløb mødtes de to virkeligheder ikke helt: Oplevelsen af Hørve trådte i forgrunden på en måde, der indimellem lod radiotransmissionerne blive et løsrevet univers. På den måde blev oplevelsen også en påmindelse om, hvor fjern krigserfaringen er for os almindelige tilskuerdanskere. Men forestillingen formåede at skabe oplevelse af, at jeg havde været der: Mødt et lokalsamfund, der sammen skabte oplevelser, blev forvirret over blikkenes retning og min rolle. Og jeg havde hørt tankevækkende personlige krigsberetninger, der stod i kontrast til mediernes fokus på politiske valg og fravalg samt statistiske opgørelser over krigens menneskelige konsekvenser. Øjenvidnernes fortællinger om rigtigt og forkert set fra begivenhedernes centrum, gav mig et andet billede af, hvad krig er. Et skræmmende, men også meget menneskeligt billede af de store personlige omkostninger, krig har for de medvirkende. Jeg glemmer sent tavsheden i feltpræstens fortælling, da erindringer om ligsyn kommer så tæt på, at han næsten ikke kan sætte ord på det. Eller soldatens beretning om, hvordan det var pludseligt at komme til at tænke over, at Taliban jo også er mennesker med håb og drømme, der mener, at de kæmper i en god sags tjeneste. Da jeg senere under festivalen fortalte om oplevelsen til en person, jeg tilfældigt spurgte om vej, og han viste sig at være en krigsveteran med dårlige minder, flettede virkeligheden og fiktionen sig ind i hinanden på en måde, der overbevisende pegede på, hvilke særlige effekter de dokumentariske iscenesættelsesstrategier kan have.

Virkeligheder i Odsherred

Som deltager i Odsherred Kulturfestival mødte jeg på mange måder en virkelighed, jeg ikke kendte. Det gjaldt noget så banalt som landskabet, idet jeg gennem flere dage kørte på kryds og tværs i den store kommune. Men det gjaldt også stedernes betydning, personerne og det levede liv, jeg mødte der. Flere af iscenesættelserne skabte rum for en dialog med andre deltagere og for at dele lidt virkelighed med hinanden. De dokumentariske og inddragende kunstneriske strategier gjorde, at begivenhederne indskrev sig i festivalens lokale virkelighed på en måde, der kan række ud over festivalens varighed. Steder og personer fik en merbetydning i et teatralt krydsfelt mellem fiktion og virkelighed, hvor iscenesættelsen skabte særlige muligheder for legende og reflekterende oplevelser af en kendt eller ukendt virkelighed. Odsherred blev gennem festivalen genfortalt som lokalitet på en måde, hvor de kunstneriske strategier skabte nye betydninger. De dokumentariske iscenesættelser tilbyder deltageren en oplevelse, der gør noget andet end både det traditionelle teater og en journalistisk dokumentationsstrategi. Virkelighedseffekten er involverende og personlig og har mulighed for at indskrive deltagerne i en virkelig sammenhæng uden for ens egen hverdagserfaring.

Læs mere om Odsherred Kulturfestival og det samlede projekt *Kunsten ude på kanten* på Peripetis hjemmeside: <http://www.peripeti.dk/category/kunsten-ude-pa-kanten/>

Krøgholt, Ida (2013): "Kunsten ude på kanten: Samarbejdet om den æstetiske ramme. Odsherred Kulturfestival 2013". I: *Peripeti*, <http://www.peripeti.dk/2013/08/13/samarbejdet-om-den-aestetiske-ramme/#more-2436>

Odsherred Kulturfestival (2013) *Program* http://odsherredkulturfestival.dk/media/program/ok13_begivenheder-a-z_printervenlig.pdf

Louise Ejgod Hansen

Adjunkt på Æstetik og Kommunikation,
Aarhus Universitet, samt projekt- og
forskningsleder af rethinkIMPACTS 2017.
Hun har publiceret om kulturpolitik,
publikumsforskning og kreative processer.
Hun var evaluator af Odsherred
Kulturfestival 2013 sammen med Ida
Krøgholt. Hun er desuden fast medlem af
Peripetis redaktion.
